

144

JÉGH KÁROLY:

Párhuzam Kalotaszeg házassági jogszokásai
és a magyar házassági tételes jogszabályok
között.,

Szeged, 1948.

Diss. A 111

Isen dolgozat az 1943/44. tanév felében
 végén a kolozvári egyetemen pályadíjat
 nyert és mint ilyen doktori érterjesztésnek
 elfogadott.

947. XI/20

Jrány.

A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM	
JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KAR	
Likvezt. 194... 8	ho. 11 n.
Iktató-szám: 144	14948-49. st.
Előírat:	Utóírat:

Bírálaul fölkérem dr. Sikely István
dr. Bónis György professzor
urakat.
Szeged, 1948. évi marc hó 11. n

Baranyi
dékán

PÁRHUZAM KALOTASZEG HÁZASÁGI JOGSZOKÁ-
SAI ÉS A MAGYAR HÁZASÁGI TÉTELES JOG-
SZABÁLYOK KÖZÖTT.

értékezés a magánjogból

írta:

J é g h K á r o l y

Elfogadom:

Szeged 1948. III. 12

Sikely

Homályból.

Szeged, 1948. III. 12.

Bóni

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
Az eljegyzés	8
A házasságkötés	25
Házassági akadályok	36
Házassági vagyoni jog. Bev.	44
A különvagyon	53
A hozomány	60
A közszerzemény	62
A hitbér	67
Befejezés	69

Diss. A 111

Bevezetés.

Tételes törvényeink és az ezeket továbbfejlesztő gyakorlatunk mellett a nép körében él egy ezektől eltérő szokásjog, amely lelőhelyén a törvénnyel szemben is diadalmaskodik. A szokásokat azonban nem ismeri még a magyar tudományos világ, gyűjtésükkel eddig senki sem foglalkozott. Itt következő munkámban szemelvényeket mutatok be a Kalotaszegen folytatott jogszokás kutatás eredményeiről, párhuzamba állítva az ott fellelhető házasságjogi szokásokat a megfelelő tételesjogi szabályokkal.

Kalotaszeg Kolozs megyében fekvő szinmagyar vidék a Kalota Patak mindkét partján. Ősi magyar település, valószínűleg székely eredetű lakosokkal. Ma már román falvakkal tűzdelt, de elenyésző

kisebbségben. Székehelye Bánffyhunyad.

Magyar népe elszigeteltségében sokat őrizett meg a már csak jogtörténeti emlékként ismert, régi magyar magánjogi szabályokból. A szokások két eleme a norma és a szokás e szabályokban már nincs meg minden esetben, hanem sokszor a tartalom már elavult, elfejlődött, jelentőségét vesz tette, de maga a szokás, a forma fennmaradt és tovább él. Így alakul a kép a legtöbb régi házasságjogi népszokásnál, mikor is az egyes magatartásminták a történelmi fejlődés során eredeti tartalmukat elvesztve, új eljárásjogi szabállyal telítődtek, ezek elavulása után a belső szabály kiesett és megmaradt a puszta alakszerűség. Ez a folyamat tulajdonképpen a csendben folyó jogalkotás jogképzelmek útján, amikor

a valóság az, hogy a jog megváltozott, a képzelem pedig, hogy ugyanaz maradt, amit látszólag a visszamaradt forma bizonyít. Így történik meg, hogy sok esetben a fejlődési folyamat eredményeül az egyik magatartási mintára, miután a bennelevő tartalom miatt gyakorlása tartalmatlan marad, ráakódik a legutóbbi jogszabály formája és ennek elavulása után megmarad a minden tartalom nélküli forma.

Kalotaszeg még ma jogi jelentőségű és jogi jelentőségüket elvesztett szabályait tárgyalva, nem lehet minden megjegyzés nélkül elmenni a szokásjogi fejlődés e tökéletes példája mellett. E fejlődés viszont a jogterület nem minden részén áll fenn. Azokban az esetekben, ahol a társadalmi fejlődés következtében

a szokásjog századok során el kellett avuljon, /eljegyzési, házasságkötési, temetési keresztelői szokások/ és az emberiség civilizelődése új magatartásokhoz kötötte az élet egyes fontos mozzanatait, természetes hogy a szokás már csak üres burok maradt, minden tartalom nélkül. A mindennapi élet folyamatos szokásait illetőleg azonban, hogy a szokás életvormán, vérséget, fajt, multat, történelmet jelent /apai hatalom, családi befogadás, családi berendezkedés/, a magatartásfoma megőrizte tartalmát és meghatározza a magyar nép belső lelki világát és testi megnyilatkozásait.

Amikor a kalotaszegi magyar népszokásjogát tárgyalni fogom, első sorban erre a két szempontra fektetem a fősúlyt. Rámutatok azokra a szabályokra, amelyek ma már csak jogtörténeti emlékekből is-

meretes szabályoknak a néphez leszállt és a nép által megőrzött maradványai, tárgyalni fogom a jogi cselekményekkel kapcsolatos szertartásokat és jelképeket, végül megemlítem a közelmúlt társadalmi fejlődésnek folyamányaként kialakult elveket és eljárási szabályokat.

Az eljegyzés.

A házasságkötésre és az azt megelőző jogi mozzanatokra vonatkozó magatartási szabályok egészen ősi momentumokat tükröznek vissza. Jogi jelentőségük nincs, de megtartásukat a kalotaszegi nép elmaradhatatlannak véli, s így elakszerű követelmények.

Legnagyobbrészt endogám falvakról lévén szó, leánykérés előtt már meg-egyeznek a leány és a legény szülei a fiatalok egymáshozadásában, ha nem is közvetlenül, de a falu hirszolgáltatásán keresztül /vényasszonyok/. A leány és legényre vonatkozó összes értékelési szempontokat figyelembe veszik: ilyenek a leánynál az erős csipő, munkabírás, egyenes test-

tartás, tisztaság, "sobokon a hamisság, legtöbb faluban a vagyon /kivéve Ketesdet/ fiunál a délcegség, munkabírás, vagyon. A legtöbb faluban már a leánykérés előtt egymásnak szánják a fiatalokat, a leánykérők már "biztosra" mennek. Kikosarazás ezért nincs. Ha az egyik szülő ellenzi a házasságot, rendszerint a másik család azonnal megtudja és akkor a fiu nem is próbálkozik a leánykéréssel. A fenti szabályok alál kivétel Farnas, ahol a fiu mindenképen elmegy leánykérőbe és így a kikosarazás is előfordul.

A szülőknek minden faluban nagy befolyásuk van a párválasztásra. Az anyai nézi a megfelelő munkaerőt, az apa a vagyon. A fiataloknak is megvan viszont a maguk biztos módszerük a szülők kijátszá-

sára, a szöktetés, illetve leányrablás intézményében, amelyek tárgyalására később térek rá.

A leánykérés. Mindahárom házasságkötési mozzanat - leánykérés, eljegyzés lakodalom - ősi szokásokat, azaz szokásformákat tartalmaz, amelyek régi jelentőségére és értelmére könnyen rá lehet mutatni.

Érdekes, hogy amíg a házasságkötési folyamat későbbi két mozzanata, a kéz fogó és lakodalom még a legprimitívebb formából, a rablásból is feltűntet maradványokat, a leánykérés szokásformái már csak az adás-vétel, jobbanmondva a szerződés-tartalomnak alakú külsőségei.

A legény édesapjával megy leánykérőbe, kosár a karján. Kapunyitáskor rigmusokban kifejezik, hogy vevő szándék vezette őket, vásárba jöttek. Ha más falu-

ból származik a leány, akkor a legény nem megy kérőbe, apja sem, hanem közeli rokonát unokatestvérét küldi. Ez a tűzhelynézés. A kifejezés és a fogalom, amelyet takar, exorám esetekre vonatkozik, t.i. amikor saját falujából nőül a legény, a tűzhelynézésnek nincs értelme, mert a két család egymás körülményeit és vagyoni állapotát ismeri. Érdekes, hogy míg a többi faluban a jegypénzt csak kézfogókor hozza a vőlegény, Kalotaszentkirályt, Zentelkén már a leánykérés alkalmával magával viszi és az asztalra teszi. Természetesen csak olyan esetekben, amikor a legény más faluból kér leányt rokonán keresztül. Ennek magyarázata magától értődő: idegen lévén a férfi, rögtön lefizeti a foglalót a leányért biztosítékként, a két-három heti időre, amíg a megbeszélte kézfogó ideje el nem ér-

kezik.

A leánykérés fogilag annyiban jelentős, hogy Kalotaszegen a házasságkötés el nem hagyható mozzanata. A falu közvéleménye előtt nem teljes az a házasságkötés, ahol ez az alaki kellék hiányzik. Az alakiságokon kívül a leánykérés alkalmat ad arra is, hogy a további két mozzanat, az eljegyzés és lakodalom részleteit megbeszéljék. Anyagiakról még nincs szó, csak az időpontot és módozatokat tárgyalják meg. E megbeszélésnek csak akkor van jelentősége, ha más faluból hozzák a lányt, endogám házasság esetében csak formaság.

Az eljegyzés. éppen úgy, mint a leánykérés a tételesjoggal szemben, mely szerint a házasságkötésnek nem szükségképpen előfeltétele, Kalotaszegen elmaradhatatlan fontos mozzanat.

Leánykérés után két-három héttel van a kézfogó. A legénynek ilyenkor már nász nagy van, a közelebbi rokonok közül sokan követik, amint tarisznyával vagy kosárral a karján megjelenik a leány szülőházánál. A szokásnak - természetesszerint - itt is több rétegű szokásformával van dolgunk: a mód, ahogy vásárra menve közeledik a legény rokonai élén, az adásvétel formáit mutatja, de a fogadtatás, amikor a leányosházban elreteszelik az ajtót, sőt Kispetriben szinteg verekedés kerekedik a két fél rokonsága között, már a leányrablást juttatja eszünkbe. Amikor beketül a házba a vevőlegény násznagyával, jegypénzt tesz az asztalra, a leány jegykendőt ad a legénynek, a násznagy beszédet mond. Ez nagy vonásában minden faluban egyformán történik, elütő különbségek csak néprajzi síkon van-

nak.

Az egész szertartás magyarázata a jogtörténetben rejlik, bár eredetét a szociológia tárja elénk.

A nőközösség hanyatlása akkor kezdődött, amikor az egyes törzsek férfiai rablással szerezték feleségüket más törzsek telephelyéről. A rablás vitézséget, az idegen nő újdonságot jelentett, így egy új életforma alakult ki. A leányrablás tehát egyik eleme a nőközösség elavulásának és a monogámia felé vezető utnak.

A kultúra fejlődésével az összetartás szükségességének tudata a törzsek egymás nőinek rablását békés szerződéssé változtatták, bár a rablás külső formája sokáig megmaradt az új szerződési tartalommal. A fejlődés úgy történhetett, hogy a legprimitívabb korban a meztörölést köve-

telő nőrablás, a világosodás erősödése következtében megelégedett kompozíció fizetésével is, amely a sértő félnek a nőért fizetett váltságdíja. Később a természetes követelmények következtében a nőrablás a primitív társadalom közvéleményében bűnténnyé alakult és a kompozícióval most már a közhatalomnak való kiadást váltotta meg a raptor. A nőrablás szerződésévé való átalakulásának legérdekesebb mozzanata az, amikor a társadalom a szokás formaságaiba kapcsolódó pozitívum-keresésével nem merte elhagyni a megszokott magatartásmozzanatot és egyenesen a szerződésre térni, hanem egy ~~gyengébb~~középutat alakított ki, a szerződés és rablás között: a férfi előzetesen meg egyezett a leány szüleivel arra nézve, hogy mennyi váltságdíjat követelnének a leány elrablása esetén. E szerződés tárgya még

a raptor feje, aminek visszaváltása a kompozíció összege. Ebben az állapotban még megvolt szinleg a rablás is, később, a kompozicionális jelleg eltüntével, a leány békés átadása lépett a rablás helyébe, a xx szerződés tartalma is a leány lett, a rablás alakszerűséggé vált.

Magyar viszonylatban Szent István T. törvényének 27. szakasza szerint még divik egyes esetekben a szülők tudta nélküli rablás, de kitűnik e rablás alakszerűség-volta abból, hogy a szülők tudtával természetes és iogszerű kelléke az eljegyzésnek. A váradi registrum 29. és 262. fejezetében említett példák világosan mutatják, hogy az előzetes megegyezés után véghezvitt rablás alakszerűség, viszont a szülők tudta nélkül elkövetve büntény és házassági akadály. A nőrablás tehát, mint házasságköté-

si szertartás érvényben volt a XIII. században is erős jogi jelentőséggel telítve. A magyar nép körében azonban késő századok után is él még emléke.

Kalotaszegen a menyasszony házá-
nak kapuját bereteszelik, tövissel eltorla-
szolják, a menyasszonyt őrzik és eldugják
az eljegyzésre érkező vőlegény elől. A fen-
tiek és a némely helyen divó tettetett ve-
rekedés tökéletesen bizonyítja a szinlelt
erőszakot. A szerződési jelleg teljes kia-
lakulásával az eljegyzés a házasságkötés
szükséges előzménye lett, amiből a "iusta
causa traditionis", a házasságbaadás jog-
címe következik.

Az eljegyzés a szerződés kötelmi
része lett, amit a házasságbaadás, a nő át-
vétele, tehát a traditioval végzett telje-
sítés követett. Az eljegyzés célja a jog-

szerű hatalom megszerzése a nő felett, ami a tradícióval, a házasságkötéssel be is következik. Gardézi arab író ismert írásában is külön szerepel a kalim átadása a menyasszony apja részéről, mint szerződés, amelyben az eljegyzés és a hozzákapcsolódó vagyonjogok ismerhetők fel és szintén külön a menyasszonynak a vőlegény házába való kísérése, amely a házasságkötést, a traditio puellaet foglalja magában. A szerződés nem a két fél között ment végbe, hanem mint a leánykérésből is kitűnik, a két paterfamilias szerződött. A szokás azért nem egyöntetű arra vonatkozólag, hogy az apa vagy a násznagy szerepel az eljegyzésnél, mert a vőlegények nem mindig állottak apai hatalom alatt, hanem sajátmaguk is szerződhettek. Annak ellenére, hogy Kálmán király már törvényében - egyházi hatás alatt -

kimondja, hogy a házasságkötés a felek kölcsönös beleegyezését kívánja meg és az eljegyzés nem egyéb, mint "dare fidei de contrahendo matrimonium inter se", tehát házassági ígéret, a "alotaszegen mais élő" jogszokások bizonyítják, hogy a magyar nép körében kifejlődött erős családfői hatalom nem fogadhatta el ezt a tételt: az eljegyzés továbbra is a két családfő, illetőleg a nő apja és a férfi, vagy, ha utóbbi még családfői hatalom alatt áll, az ő apja között létesülő szerződés maradt.

A régi felfogás egy családtag kiválása által a családfő hatalmi körének csorbulását, az új családtag szerzésében a másik családfő hatalmi körének gyarapódását látta. Ezért természetes, hogy a családfelek kötötték a szerződést.

A szerződést, a kötelező ügyletet

a vételár lefizetése létesítette a vőlegény részéről, amit aztán a traditio puellae követett, a másik részről véghezvitt teljesítés. Azonban a viszontszolgáltatás bizonytalan volta a vételárfizetében elégedetlenséget váltott ki, ezért, hogy az egyoldalú teljesítés a vőlegény részéről nem kielégítő állapotát kiküszöböljék, jogképzéssel éltek: a vőlegény nem fizette ki az egész vételárat, csak a foglalót /arrha/, ami színleges teljesítésként a szerződést létrehozta. A magyar jog történetében a fejlődés során mindenütt megtaláljuk az arrhát, amit a vőlegény régebben a menyasszony apjának, majd a menyasszonynak nyújt át.

Kalotaszegi viszonylatban az eljegyzés két szerződést foglal magában. Az egyik alakszerűség, a másik viszont valóság és egyben bizonyítéka annak, hogy az

eljegyzés a népszokásban nem egyszerű házassági ígéret, hanem mindig még megtartotta szerződés-jellegét, bár a szerződés tárgya most már nem a lány. A szerződő felek a két családapára vonatkozólag egyeznek meg, hogy ki mennyivel járul hozzá az új élet megkezdéséhez, itt adnak jogalapot a házasságban /lakodalom/ végbemenő teljesítésnek. Kettős kép tárul elénk: az egyik oldalon állanak a fiatalok, amint a jelképpé alacsonyodott jegyváltási szertartást végzik, a fiú násznagyának jegypénzt, a leány ~~is~~ a fiúnak jegykendőt ad, a másik oldalon az öregek egyezkednek.

Haanépi szokásokban meghonosodott eljegyzés belső értelmét a tételes jogban szabályozott eljegyzéssel összehasonlíthatjuk, megállapítható, hogy míg a tételes jog az eljegyzést oly szerződésnek minősíti, a-

mitől szankció hiányában bármely fél bármikor visszaléphet, csak vagyoni jogilag éri hátrány a foglaltó elvesztésében, a szokás-jog sokkal többet lát benne. A várostól távolfekvő, nehezebben megközelíthető és a településben ősi falvakban /Ketesd, "sobok" "yarázó"/ az eljegyzést szükségképen követi az esküvő, nem ismerik az eljegyzés felbontásának lehetőségét. A többi falvakban, ha elő is fordul, de nagyon ritka az eljegyzés felbontása. Az eljegyzést befejezett meggyezésnek, szerződésnek tekintik, a foglaltó pedig csak a teljesítés biztosításaként szerepel, s így a közvélemény helytelennek tartja az egyezmény megszegését. Ennek a felfogásnak mélyebb gyökerei megvannak, illetve megvoltak a kötelmi jog területén is, ahol az adott szó szentsége szerepelt biz-

tosítékként. Az írásbeli szerződéssel és előleggel való biztosítás a közigazgatás rossz hatásaként található meg a népi jogában, ugyanis a per esetén bizonyítékként csak írásbeli szerződést, előleg lefizetésénél pedig csak írott nyugtát fogadtak el. Sárvasáron a hűtelen vőlegény bánatpénzt fizet a menyasszonynak, illetőleg szülei-nek, ha a házasság nem következik be. Innen látszik, hogy a szerződéstől való elállást kell megváltania. A menyasszony visszaadja a gyűrűt, a férfi a jegykendőt. A falu közvéleménye előtt az eljegyzés felbontásának sokkal nagyobb jelentősége van mint az a tételes jogból kiolvasható. Közel olyan mint a válásnak. A nagyon ritkán előforduló eljegyzésfelbontás alkalmával is tételesjogi összehasonlításban nagy különbségeket észlelhetünk. Tételesjogunk

szerint a vétkes jegyes köteles mindazt a kárt megtéríteni, amit aházasság reményében a másik fél szülői költekeztek. A nép szokásjoga viszont ezt nem fogadhatja el, mert a leány kelengyéje, a lakodalomhoz szükséges kellékek eladókorára már össze vannak gyűjtve, s az elmaradt házasság csak időbeli eltolódást jelent. A bánatpénz nem kártérítés, hanem pusztán büntetés, amit az elálló vétkes félnek, a teljesítés nemszolgáltatásáért kell fizetnie. A jegyesek közötti ajándékok felbontáskor visszaadtnak mindkét fél részéről, a jegypénzt és jegykendőt, tehát a jegyeket nemcsak a vétkes fél, hanem a másik fél is visszaszolgáltatja.

A házasságkötés.

A házasságkötésnél megismétlődnek mindazok a szokásmozzanatok, amelyeket az eljegyzésnél ismertettünk.

Annőrablásban itt már tulajdonát-
ruházás lappang, Amig az eljegyzés és az
azzal kapcsolatos szokások, mint szerződést
helyettesítő formaságok lépnek fel, a ház-
asságkötés alkalmával divó szabályok már
a traditio puellae, tehát az átadás lényeg-
ét takarják. Amig a legprimitívebb for-
mában, az eljegyzés és házasságkötés eggyé
olvad a rablásban, ezt bizonyítja az is,
hogy a rablási szokások a nép életében ugy-
az eljegyzésnél, mint a házasságkötésnél
megtalálhatók, a fejlődöttebb alakban, az
eljegyzés, mint az alakszerű elrablást

megelőző megegyezés, a házasságkötés az alakszerű vagy esetleg reális jelentőségét is magábanfoglaló rablás tényálladékát meríti ki.

Amikor a békés megegyezés megszűlárdu lt és a házasság a szerződési jellegpecsétjét viseli magán, a házasságkötés a teljesítést jelenti.

Kálottaszegen a házasságkötés mozzanatai a következők: a törvény által előírt házassági formások jegyző előtt való lebonyolítása után következik a templomi egyházi szertartás. Itt meg kell jegyezni, hogy a házassági törvény megjelenése előtt is, amíg a polgári házasság nem volt kötelező, egyes falvakban /Zsobok, Nyárszó, Kertesd/ a fiatal pár megjelent a bíró előtt s kijelentették házasságkötési szándékukat. Tehát a népben élénken él a házasság-

kötésnek ugyanis mint társadalmi mozzanatnak a tudata.

A templomi szertartás egyházi jellege ellenére is ősi magyar primitív szokásokat rejt magában. A menyasszonyt a templom közepére állítják és ott a vőlegény násznagya szabályosan kifizeti. Egyes falvakban a kifizetést nem a menyasszónynak hanem a menyasszonyi násznagynak, mint az apai hatalom képviselőjének kezéhez fizetik. Itt domborodik ki a szerződési jelleg egyben világosan látszik, hogy a lány gondnokság alatt van, teljesítés tárgyát képezi.

Sok faluban /"etesd, "sombok, Nyárszó/ a leány kifizetés után kifut a templomból. A vőlegény vőfélyeinek pedig utólag kell érniök. E mozzanat a rablás emlékét juttatja eszünkbe, kifejezi a nyers erő-

szakot, amikor a leány ellenáll a férfiak zsákmányoló szándékának.

Egyes falvakban világosan fennmaradt az emléke a jogtörténetben már Szt. István, Kálmán törvényeiben, a váradi káptalan registrumában, a IV. Béla alatt keletkezett selmeci jogkönyvben tárgyalt eseteknek, amikor a "rapere" elrablás formája a nő beleegyezésének hiányát kellékként tartalmazta és a rablást maga a nő erősítette meg. Szent István törvénye kifejezetten állítja, hogy a rablás tényálladókát az meríti ki, ha a nő beleegyezése nem volt meg a nővitelnél. /Természetes, hogy a nő felett hatalmat gyakorló beleegyezése sem/

A váradi registrumban olvasható, hogy a nőrablás egyházi bíróság elé került mikoris a felek tüzesvas próbának vetették alá magukat. De voltak esetek, amikor az

apa a tűzpróba mellőzésével inkább megegyezett a raptorról a mediator /közvetítő/ segítségével. Ilyenkor aztán a nőt kompozíció lefizetése ellenében a házasságba "visszaadta".

Kálmán király törvénye már világosan mutatja, hogy a nő bele is egyezhetett az elrablásba, mikoris a "consensus patris" a nőre volt ruházva és a nő kiengesztelődése egyben a hatalmat képviselő kiengesztelése is.

A IV. Béla alatt keletkezett selmeci jogkönyv a fenti gyakorlatot úgy fejlesztette tovább, hogy a nő szabadon választhat a rabló és családja közt. Itt szintén perrel van dolgunk, amikor az esküdteket összehívják és az ítélkezés helyiségének egyik oldalára a rablót, a másókra a családot, középre a nőt állítva,

a bíró felhívja a nőt, hogy válasszon a rabló és családja között. Ha családjához megy, akkor a férfit elítélik, ha viszont a rablóhoz megy, akkor a házasság létrejön. Itt tehát a nő kezébe van letéve a férfi sorsa, a nő beleegyezése a férfi megöletésének váltságdíja.

Kalotaszeg egyes falvaiban /Sztána Farnas, Kalotaszentkirály/ a fenttárgyalt jogtörténeti emlékek maradványa világosan kitünikabból az esetből, amikor a templomi szertartás után a vőlegény szalad ki a templomból, a násznagyok elfogják, kuthoz hurcolják és bele akarják fojtani a vízbe. A menyasszony utána szalad, megvédi, mondván:

X.Y. az én hitvestársam

Én vagyok az ő váltsága,

Ne öliétek a kutba.

A házasságkötés következő mozzanata: a leány szülői házból való kikérése, majd a menyasszony rokonaiknak megérkezése a vőlegényes házhoz, világosan mutatják a leányrablási szertartás maradványait. A templomi esküvő után a menyasszony és vőlegény a saját családjukhoz vonulnak, rokonaikkal együtt. A lakodalmi ebéd külön folyik le, utána következik a menyasszony leányosháztól való ünnepélyes kikérése. A vőlegény két vőfélyével és férfi rokonságával megjelenik a menyasszony családi háza előtt ahol zárt kapukkal fogadják. Idegenként kezelik őket, a kiadó gazda, /a nő feletti hatalom képviselője/ a násznagy és a menyasszony jelenlevő férfi rokonsága felsorakozik harcrakészen a kapumögött, a vőlegény vőfélyei pedig a kaput akarják betörni. Az erőszak kifejeződik ebben a jelenetben.

Másöb a násznagy kijelenti, hogy békésen is el lehetne intézni a dolgot. Itt az egyezkedési szándék nyilvánul meg. Ugyanez a jelenet játszódik le, amikor a menyasszony elvitele után, a menyasszony rokonai megérkeznek a vőlegényék házához, a héniszbe. Ugyanazok a zárt kapuk, ugyanaz a harcias fogadtatás. Az előbbi jelenet a nőrablás, az utóbbi az azt követő megtorlás maradványa. E két jelenetnél a násznagyok szerepe a kiemelkedő, akik, mint két pater familias, családi hatalom képviselői párbeszédükben kifejezik először a harcias, majd az egyezkedő jelleget. Násznagy csak nős ember lehet. Ez természetes is, hiszen gyámságot csak az atyai hatalom alól már kintott családfői jogállással bíró férfi képviselhet.

A menyasszony a kikéréssel kike-

rül szülője atyai hatalma, gyámsága alól, a férfi házához való vitellel pedig a férfi apjának családfői hatalma alá kerül. Aholotaszegen a családi hatalom erős, a családfő be kell fogadja a hatalma alá került nőt. A befogadás két dolgot fejez ki: a nő családtaggá válását és ugyanakkor – bár ez látszólag az előbbiben lényegében benne foglaltatik – az atyai hatalom alá való kerülését. Azonban, ha elemezzük ezt a két lényegyet fedő mozzanatot, arra az álláspont-ra jutunk, hogy vannak benne részek, amikor a két értelem elválasztódik egymástól. A legtöbb községben a befogadás úgy történik, hogy amenyasszony megcsókolja apósát, anyósát, sógorait, sógornőit, apósa pedig "édes gyermek"-nek, "leányom"-nak szólítja őt. A megszólítással és csókkal az atyai hatalom aló fogadás megtörtént.

A következőkben a menyasszonyt felültetik a kemence padkájára, a "pucikpad"-ra, régebben a kemendét körüljárta. Ez a szertartás ősi magyar valóságot fed. A kemence a tűzhely ősök temetkező helye, ősi kultusz gyakorlásának helye, ahol a család folytonosságot, valahonnan közös őstől való származásának emlékét tartotta fenn és ápolta a magyar. A nőnek a tűzhelyre való ültetésével a nő és a család közt vérségi kapcsolatot akarván létesíteni, az ősökkel ismertetik meg, hogy a házi tűzhely vonhása a családhoz kösse. Ez a mozzanat a családtag gá válást fejezi ki.

Befogadás után következik a menyecske felkontyolása. Amíg a családba való fogadást a tűzhelyhezültetés, úgy az asszonnyá válást a kontyolás jelképezi. A nő a polgári esketés, templomi szertar-

tás után még nem asszony, menyasszonynak nevezik továbbra is; asszonnyá csak a kontyolás teszi. Némely faluban /Damos, Nagypetri/ a nő elhálással lesz asszonnyá, de ezek kivételével másutt már a kontyolással azzá válik. A kontyolás jelentősége a nép szemében épen olyan nagy, mint a házasságkötés. Később majd látni fogjuk, hogy egyes esetekben lakodalmat, szertartást is helyet tesít.

Kontyolás után következik a szólas, amire majd a vagyoni jogi részben térek rá. Ezzel a kalotaszegi házasságkötési szertartások befejeződnek.

Házassági akadályok.

A párválasztás szempontjai a házassági akadályokról alkotott felfogás képét is magukon viselik. Ezzel kapcsolatban két nézőpont világít a kérdés lényegére: a vérség és a vagyon szempontja.

A kalotaszegi falvak endogámia felé hajló községek, bár szokásaik nagy részben exogámok. Nagy szaporaságuk, a rokonság nagy kiterjedtsége ellenére is megengedte, hogy meghatározzák azt a vérségi közelséget, amelynek egymással való keveredése nem rejt magában a faji elsatnyulás veszélyét. A házassági joggal, 1894. XXXI.tc. 17. szakaszával párhuzamosan nem köthetnek házasságot az unokatestvérek. A házassági törvény azonban első unokatestvérekről beszél, míg Kalotaszegen a

a másodunokatestvérek sem házasodhatnak. A népi szokásjog nem áll meg a házassági akadály horizontális meghatározásánál, hanem vertikálisan az idő szempontjából is bizonyos távolságokat biztosított a vérkeveredésnek. A nők konfirmáció után /mindenki református/ felteszik a pártát, ettől kezdve /14.év/ eladólányok. A férfiak viszont a katonai szolgálat után házasodhatnak meg. A leányt fiatalnak tartják 18 éves koráig, a 19-20 éves lány már vénlány. A legény 22-24 éves korában a legértékesebb Legtökéletesebbnek tartják az 5-6 év kor-külömbiséget. Amíg tételesjogunk szerint 16 éveskorig nem köthető házasság leánynál, a szokásjog leány részéről 14 éves kortól kezdve megengedi a házasságkötést. Míg tételesjogunk a férfi részéről már 18 éves korában megengedi a házasságot, a

pi jog csak a katonaviselt férfit tekinti házasságkötésre alkalmasnak.

Házassági akadályt képez a beleegyezés hiánya is. Ezt Kalotaszegen elmaradhatatlan követelménynek tartják, amik az apai, családfői hatalom erejéből következnek.

Házassági akadályt jelent a leány részéről való házasság előtti nemi élet is. A legtöbb faluban a közvélemény erős erkölcsi alapokon nyugszik /kivételesen Zsobok, Kispetri/ ahol a leányrablással együtt a házasság előtti élet tisztasága csorbát szenved. A mezőn való közös munka megadja a lehetőségét a házasság előtti szabad nemi életnek, azonban a megbélyegzett, tisztaságát veszített leány minden további nélkül nem mehet férjhez. A megesezt leány pártáját régi szokás szerint összetörték a temp

lom kapuja előtt. Ma már e szokás elavult, de a megesezt leánytma is felkontyolják és már menyecske nék számít. Házasságot addig nem köthet, sőt a templomba sem mehet anélkül hogy eklézsiá g ne kövessén. Az eklézsiakövetéssel a közösség a kiközösített leányt visszafogadja, azonban a templomba addig nem mehet, amig hites házasságban "nem mossá le a szégyent fejéről". Az eklézsiakövetés megszünteti a házassági akadályt, de a megesezt leány nem köthet teljes házasságot, templomi esküvővel, la kodalommal éa megszokott formaságokkal, hanem csak a lelkeszi hivatalban minden külsőség nélkül. Tehát a megesezt eklézsiakövetés előtt abszolút, eklézsiakövetés után csak alakszerűségé akadály.

A negyedik házassági akadály a

leányrablás áldozatául esés. A leányrablásról ezen a helyen már nem titokszólszerűségről, hanem mint valóságról beszélünk, amely elterjedt a legtöbb kalotaszegi faluban. /Kivétel Kettesd/ Azonban oka és célja falvankint változik, sőt egyugyanazon faluban is több okból rabolhatnak leányt. Nem lehet minden esetben csak szöktetésről beszélni, mert a szöktetés fogalmában benne van a leány hozzájárulása is, míg az egyes okokból elkövetett leányrablás esetében a leány hozzájárulása nincs meg. Tény az, hogy akár a leány akaratával, akár anélkül menjen végbe a rablás, házassági akadályt képez. A házasság létrejöhet, azonban csak a lelkeszi hivatalban, minden formáság és templomi szertartás nélkül.

A leányrablás tárgyalásánál érde-

kes példáját látjuk annak a társadalomban gyakran előforduló gyakorlatnak, amikor valamely szabályt egy más szabály megkerülésére használ fel.

Mivel a rablás okai és céljai, ha nem is lényeges, de árnyalati különbségeket mutatnak felvanként, szükségesnek tartom, hogy az egyes típusokat, egy-egy falu szokásán keresztül világítsam meg.

Zsobokon a nőrablást a szülői akarattal kijátszásra viszik végbe. Ha a szülő a lányt máshoz akarja adni, mint akit az szeret, szeretője a táncból saját házába viszi, ott hirtelen felkontyolják és ezáltal asszonnyá teszik. Szülei kénytelenek ezekután a házasságba beleegyezni, mert a rablás a megesséssel, szüzességvesztéssel egy elbirálás alá esik. Mint-hogy pedig a megessett lányt az, aki szü-

zességét elvette, köteles feleségül venni, épen így a rablott lányt is máscsak az veheti el, aki elrabolta. Ebben az esetben inkább lehet szöktetésről beszélni mint rablásról, mert a rablás a leány akaratával történik, a házasság eklézsiakövetéssel létrejön, a fentemlitett egyszerű keretek között. Valódi értelemben beszélhetünk rablásról akkor, ha a leány nem szereti vagy kikoszarozta a legényt, a legény pedig bosszúból akarja megbecsteleníteni. A megbecstelenítést nem kell a szó nemi értelmében felfogni, mert a kontyolás elegendő ahhoz, hogy a leány értékéből, becsületéből veszítsen. Az ilyen eseteknél a legény a leány akaratának nélkül barátai segítségével hajtja végre a rablást. Joghatása az, hogy míg az előbbi esetben a házasság a szülőkkel való kibékülés után létrejön,

addig ilyenkor a házasság nem jön létre. Tehát míg a leány akaratával elkövetett szöktetés csak részleges házassági akadály addig a leány akarata nélküli rablás abszolút házassági akadály. Ez a tétel ősi szabályokban gyökerezik. Az előbbi szöktetés házassági akadály voltát az eklézsiakövetés megszüntetési részlegesen, de a népszemében nem mondható jogerősnek az a házasság, mely nem templomban és nem megfelelő ősi szertartások szerint megy végbe. Így a szöktetéssel létesített házasság csonka, a közvélemény lekicsinylését vonja maga után.

HÁZASSÁGI VAGYONJOG

Bevezetés.

Kalotaszeg szokásjogának házassági vagyoni jogi részét három tényező határozza meg. Az első a minden téren megnyilatkozó közösségi érzület, a házassági kapcsolat szorossá tételének szükségességével kapcsolatosan, a második a családfői hatalom ereje, ebből következik a nő anyagi alárendeltsége, s végül a harmadik a családi vagyon erős vonzása. E három tulajdonság végigvonul a vagyoni jogon, forrása az egyes intézmények hiányának, mások erős fejlődésének és tételen jogunktól eltérő rendjének.

A következőkben leírom a kalotaszegi családi vagyon kialakulását, majd

bátórek az egyes házassági vagyoni jogi intézmények tételés jogunkkal való összehasonlítására, végül az idevonatkozó szokásjog és tételésjog közötti rendszerbeli különbségeket fogam megvilágítani.

Kalotaszegen a család fogalma sokkal tágabb, mint tételésjogi fogalmazásban mely szerint a szülők és gyermekek közösséget jelenti. A családfői hatalom égisze alatt Kalotaszegen több házaspár is tartozhat egy családba. A legöregebb munkabíró férfi a családfő, fiai, azok feleségei, leányai esetleg, ha az ő családjába költöznek lányai férjei is, az ő családfői hatalma alá tartoznak. Ez az ősi magyar rendszer a legtöbb faluban még erőteljesen él. Csak az 1848-as idők után jelentkezett az elkülönülés rendszere, amikor a megházasodott férfi már nem viszi az apja birtokába a fele-

ségét, nem apjával egy kenyéren él, hanem külön családot alapít. Az egykenyéren élés közös fedelelet, közös háztartást és gazdálkodást jelent. Az ifju házasság nem kap külön birtokot, hanem apja családja lesz továbbra is feleségével együtt a családi birtokon. A külön családot alapító ifju viszont apjától birtokot kap és azon feleségével együtt külön gazdálkodik. E két módszer előrebocsátását azért tartom szükségesnek, mert az új család vagyoni kialakulásának egyes mozzanatait ezeknek megfelelően szintén kétféleképp alakulnak.

Az új házaspár helyzetét a házasságban határozzák meg. Házasságnak hívják azt az alkalmat, amikor esküvői vacsora után mindkét fél családja és rokonsága "szól" valamit az ifju párnak. A szólás juttatást jelent. A családfői hatalom erejéből és a

családi vagyon egységessééből következik, hogy a fiataloknak, sem a férfinek, sem a nőnek, házasságuk előtt nincs vagyona. Saját szerzeményüket is kötelesek a családi hatalom alatt állók a családfő rendelkezése alá bocsátani. A hénisz létalapot teremt a fiatalok számára, létrehozza a közös családi vagyont.

A szólás a násznagy kezébe való ígéretadás, amikor a szülők majd mindkét fél rokonsága bizonyos érték vagy dolog szolgáltatását ígérni meg. A násznagy az ígéretek felírja és megtartásuk becsületbeli kötelesség.

Az ujonnan megalakult családi vagyon egyes vagyontárgyait vizsgálva előtűnik különböző jogi természetük. Afentemlitett két rendszer az elkülönülés és az egy kenyéren élés rendszerének megfelelően

az egyes vagyontárgyak jogi természete két félekép létesül.

A legfontosabb vagyontárgy a föld. Földet csak a két apatárs juttat a fiatal párnak, a leány apja a legtöbb esetben felesége vagyonából származó földrészeket /Sárvásár, Sztána, Damos/. A vagyonekülönítés rendszerében a fiu apja is juttat földet, de az nem kerül a házasság tulajdonába, telekkönyvileg nem írják rájuk, hanem csak haszonélvezet illeti őket és adóját ők fizetik. Az egykenyéren élés rendszerében a fiu apja nem szól földet, az új pár a családfő birtokán dolgozik. Munkájuk fejében a fiatalok teljes ellátást kapnak, külön szerzeményük, vagyonuk nincs, sőt a leánynak szüleitől szólott földje is beleolvad a családi birtokba, hozadéka pedig a családfő rendelkezése a-

lá kerül. az u

Ha állatot kapnak szólásba, az elkülönítés rendszerében az új pár közös tulajdona lesz, bármelyikük kapta is, és a férfi rendelkezik felette. Az egykenyéren élés rendszerében a fiu apja nem szól állatot sem, az ő barmaival fogják a közös családi birtokot művelni. A nő szólása által hozott igavonó bekerül szintén a férfi apjának családfői hatalma alatt álló vagyontömbbe.

A szólott pénz az első esetben közös lesz, de a férfi rendelkezik vele, annak ellenére, hogy sok helyen az asszony kezében van a kassza; ő azonban férje tudta nélkül egy fillért sem költhet. Egykenyéren élés esetében a férfi apai házában a pénz is a családfőhöz kerül. Ebben az esetben a fiu szülei csak ruhanemüket és

disztárgyakat szólnak. A rokonok mindkét esetben ruhaneműt kendőt, kancsókat, tányérokot és pénzt szólnak.

A nő külön vagyona, amit csak neki szól az anyja, a kelengyéje és a többi rokonoktól kapott női holmi. Zenkivül minden vagyontárgy közös és a férfi rendelkezése alatt áll. A föld a szülők haláláig haszonélvezetben van, akkor pedig mint örökséget, közös tulajdonként kapják meg.

Szoros kapcsolatban van a szólás és az "osztály", /öröklés/ közt. "Émely apa leánya esküvéje alkalmával "levetkezik" az az felosztva vagyonát gyermekei között, leányának kiadja részét, magának pedig egy gyermekrésznit, vagy egy negyedrészt hagy meg. Esetben a leány megkapja egész jussát a hériszben. Ha a hérisz után kü-

lön van az osztály, a nő szóláskor kapott vagyonát osztályrészébe beszámítják. Régebben, amikor a leány nem kapott osztálykor földet, sem marhát, csak kelengyét, részét megkapta a héniszben. Ma ez csak fómán falvakban van így. Osztály alkalmával, ha az haláleset következtében történik, a szólott és öröklött földet együtt írják át telekkönyvbe. A betáblázás legtöbb faluban "közösre" történik, a nő örökségét a férfira is ráírják és megfordítva. "Damos, Sztána, Vetesd/. Ez természetesen akkor történik, amikor gyermekek vannak és éltesebb a házaspár, tehát nincs meg a lehetősége annak, hogy a vagyon szétszakadjon. A tapasztalat szerint ilyenkor a válás igen ritka, bár máskülömben is ritkán fordul elő.

A fentiekben láthattuk, hogyan alakult ki a kalotaszegi szokásokban a családi vagyon, milyen javak közösek, me-

lyek tartoznak az egyik házastárshoz, kit
illet a javak feletti rendelkezésjog. E té-
tényfelsorolás után térjünk rá az egyes
vagyonjogi intézmények tárgyalására, a té-
teles joghoz kerésvén a szokásjogi megfele-
lőt.

A különvagyon.

Különvagyonra vonatkozó rendelkezéseket jogunkban először a Hármaskönyv tartalmaz. Az első rész 111.c. 1. szakasz és a 113.c. 4. szakasz szerint az anya bírhat olyan különvagyonnal, amely egyedül őt illeti és nem férjét. Az I. rész 110.c. 2. szakasza a nőnek különvagyonra feletti kizárólagos rendelkezési jogát biztosítja. A hármaskönyv után a Planum Tabulare szintén tartalmaz különvagyonra vonatkozó rendelkezéseket. Régi törvényeink tehát már tárgyalják a különvagyonról, mint a nemesi jog egyik fontos intézményét. Ma fennálló jogunkban a végrehajtási törvény /1881.LX./ 49. szakasza külön vagyonnak tekinti azokat a tárgyakat, amelyek nyilvánvaló

rendeltetésüknél fogva a nő használatára vannak szánva. A különvagyonfennállásának tételes elismerését megtaláljuk a csődtörvényben /1881.XVII./ is, 28. szakaszának 3. pontjában más elbírálás alá vonja a homományt és a férfi kezelése alá eső egyéb női javakat. A különvagyon fogalmát birói gyakorlatunk alapforrása a Mtj. 142. szakaszában így határozza meg: "A házastárs külön vagyonához tartoznak a házasság kötésekor megvált vagyontárgyak." Ide tartoznak a kiházásitási tárgyak: lakás be-
rendezése, háztartási felszerelés, ruhane-
mők, ide tartozik a jegyaiándék, az a va-
gyon, amit az egyik jegyes a másik jegyes-
től vagy annak rokonától a kötendő házasság
okából vagy eljegyzés jeléül ajándékba ka-
pott. A H.T. 3. szakaszában kimondja, hogy
csak a rokonok által adott ajándék jegy-
ajándék. Alotaszegen a jegyaiándékadás

eljegyzéskor történik, mikor is a jegyesek adnak egymásnak ajándékot: a férfi a nőnek kendőket, a nő a férfinak és annak apjának csizmát, inget. Szóháskor a férfi rokonságából a leányokk szólnak egyenesen a menyasszonynak kendőt, zsebkendőt, tányérokat, kancsókat és egyéb apróságokat. Ezek a vagyontárgyak abból az elvből kifolyólag, hogy a nő használatára szánt dolgok, női különvagyont képeznek.

A Mtj. 142. szakasza továbbá különvagyonnak tekinti a házastársak által házasság keretén belül öröklés útján, vagy ingyenes jogügylet alapján szerzett vagyont is. Halotaszeg szokásjogában az öröklött vagyon, ha a leány apósával egy kenyéren él, az após vagyonába, ha külön család alakult, a családfej rendelkezése alatt állá vagyonba olvad bele. Nívételt képeznek

a kizárólag női használatra szánt vagyontárgyak: ágynemük, lepedők, háztartási felszerelés stb.

Ami a különvagyon értékszaporulatát illeti, bírói gyakorlatunk szerint, ha a szporulat előállításához a másik házastárs nem járult hozzá, az nem közszerezmény, hanem a különvagyonba olvad bele. /Kuria P.III.4904./1921.sz.; C.P.I.1520/1913.sz./ Szokásjogunkban a közössé lett vagyon szaporulata is közössé válik, bárki hozta légyen is azt a házasságba. Az előbb mondottakat legjobban az a nagy különbség világítja meg, ami a házastársak vagyona feletti rendelkezésében van, a népi szokásjog és a tétélesjogi megfogalmazás között.

A Mtj. 125.§-a szerint a feleség szabadon rendelkezhetik vagyonával, amennyiben az hozományul lekötve nincsen. A férfi

a házasságkötéssel nem szerez oly jogot, amely a feleséget szabad rendelkezésében korlátozhatná. A feleség e szabad rendelkezésről szerződéssel nem mondhat le. Ezelszemben a népi jog a házasságba került bármely női vagyon feletti rendelkezést a férfira bizza és a férfi a házasságkötéssel ipso facto jogot szerez a felesége által hozott vagyon feletti hatalomra.

A fent mondottak után, ha a házassági vagyoni jogi rendszereket tanulmányozzuk, azt kell mondanunk, hogy a kalotaszegi házassági vagyoni jogra vonatkozó gyakorlat eltér a tételes jog és bírói gyakorlat által elfogadott vegyes rendszertől és a vagyonközösség rendszerét követi. A teljes vagyonközösség rendszere Boda János meghatározásában abban áll, hogy a házasfelek minden vagyona, az a va-

gyon, amellyel a házasság kötésekor birtak
valamint az a vagyon, amelyhez a házasság
tartama alatt együttesen vagy külön-külön
jutottak, a házasfelek közös vagyona. Kül-
önvagyon tehát a rendezésnél nem létezik,
a házasfelek közös tulajdonosok s az össz-
vagyonra vonatkozó közös tulajdonosi minő-
ségüket a házasság megkötésének tényével
ipse iure nyerik el. /Boda/ A közös tulaj-
donból folyó hányadrészüket természetesen
a házasság fennállása alatt nem érvényesít-
hetik. A közös vagyon feletti rendelkezési
haszonélvezeti jog a férjet illeti.

Ha a kalotaszegi szokásjog fenti
jellemzését a teljes vagyonszösszség rend-
szere alá akarjuk subsumálni, teljes bizo-
nyossággal állithatjuk, hogy az a vagyon-
közösségi rendszert követi. Az, hogy kü-
lön vagyonok mégis vannak a házasságban,

nem irányadó, mert minden vagyonközösségi rendszerben előfordulnak külön vagyonok. De ez a különvagyon állás mégsem rontja el a teljes vagyonközösségi jellegét, mert a női különvagyon olyan tárgyakból és jogokból áll, amelyek személyes természetűek. Így van ez Kalotaszeg népi szokásjogában is: az asszony használatára adott tárgyak természetsszerűleg elkülönülnek a közös vagyon-
tól.

A hozomány.

A Mtj. 131. szakasza szerint "a férj jogosítva van mindazoknak a vagyontárgyaknak a hasznát élvezni, amelyeket részére akár felesége, akár feleségére való tekintettel harmadik személy a házassági terhek könnyítésére rendel". Ugyanigy rendelkezik a Kuria P.158/1898. Curia P.III.4904/1921. sz. rendelkezése is. "ível a kalotaszegi szokásjogban minden női vagyon a férfi rendelkezése alá kerül, onmagától értetődőleg nincs szükség arra, hogy a nő külön lekössön vagyonából egy részt a házassági terhek viseléséhez való hozzájárulásként. Bármilyen vagyont is hozzon a nő a családba, mind a férfi rendelkezése alá kerül, amiből családját eltartani köteles.

Kalotaszeg házassági vagyoni jogában tehát a hozomány intézménye nincs meg,

de felesleges is, mert amint láttuk, a vagyonszövetség rendszerét követi.

A közszerzemény.

Míg az eddig tárgyalt intézményeket a népünk öntudatában élő szükségszerű közösségi érzület alakította kigy át, addig a közszerzeményre vonatkozólag már a másik szokásjogi elv nyilatkozik meg: a családi vagyon vonzása.

A Mjt. 140. szakasza szerint "A házasság megkötésével a házastársak között a házasság idejére szerzeményi közösség keletkezik, amelynél főgva a házasság megszűntekor mindegyik házastársat kölcsönösen felerésze illeti annak, ami vagyonukban közszerzemény." A népi szokásjoggal szemben, ahol vagyonközösség van, a javaslat szerzeményi közösségről beszél, ahol a különvagyonhoz tartozik a közszer-

zemény és házasság után követelhető csak a másik fél részéről annak fele. /154.sz/

Birói gyakorlatunk szerint közszerzeményt képez azon értéktöbblet, amely a törvényes házasság tartama alatt bármelyik házastársnak a házasság előtt volt vagyona iövedelméből keletkezett. /Budapesti Tábla 5582/1882.sz. ugyanigy C. 5343/1883.sz C.P.III.7329/1928.sz./ A kuria 3189/1912.sz E.H. szerint az a vagyon és közszerzeménynek tekintendő, amelynek szerzésénél a másik fél nem működött közre, és a szerzett vagyon csak az egyik fél tulajdonának van felvéve. Ezekszerint közszerzemény tárgyat képezi, azaz házasság után követelési joga van a másik félnek azon vagyonra, amelyet az együttélés alatt közösen vagy külön-külön kifejtett munkával, továbbá közös vagy külön vagyon felhasználásával

szerzetek.

Ha a fenti tételeket a kálotaszegi szokásiog idevonatkozó szabályaival összehasonlítaniuk, erősen szembetűnő különbségeket észlelhetünk. A szokásiogban a házasság tartama alatt fennálló vagyonközösség a házasság megszűntével felbomlik és a vagyonjogi szerkezet a maga valóságában elének táruul. A családi vagyon vonzása következtében a tétélesiog és birói gyakorlattal ellentétben a népi szokásiogban csak a házasságban elhasznált vagyonok tekinthetők közszereményi jellegűeknek, azonban a feleség vagy férj vagyonának el nem használt szaporulata az illető házaspár családi vagyonába olvad, s a másik fél ebből semmit sem követelhet. De míg a ~~Mit~~ a felek szerződési szabadságát korlátozza, a szokás széles tért enged a megegyezésnek, nem viszi keresztül könyör-

telenül a családi vagyon vonzásának szabályát, hanem a méltányosság elvét fogadja el. A legfontosabb szabály az, hogy a családi vagyonból származó dolgok lehetőleg ne kerüljenek át a másik házastfél családiába és viszont. Ez azonban megegyezéssel előfordulhat. Közös pénzből vett föld válás esetén megoszlik, de csak akkor, ha a pénz amin vették, a házasság alatti gazdálkodás hozadéka. /Ketesd/ A feleség családi vagyonából származó tehén boria viszont visszamegy a családi vagyonba.

Amíg tehát a tételes jog a házasság tartama alatt a közszerzeményt a különvagyonhoz csatolja és csak házasság megszűntével teszi azt követelhetővé, addig népi szokás jogunk a gyakorlatiasságot tartva szem előtt a közszerzeményt, bármilyen vagyon is legyen az, a férfi rendelkezése alá bocsátva a kö-

zős vagyonba olvasztia bele, a házasság meg-
szüntekor viszont, amikor nincs már rá szük-
ség, visszaszármasztatja a családi hirtokba.

A hitbér.

A hármaskönyv I.R.93.cikk 2. szakasza szerint a hitbér a törvényes házasságra lépett nőnek a házassági tartozás teljesítéséért a férfi javaiból és jószágaiból járó jutalom, mely a férfi állásának minősége szerint szokott adatni. Ez törvényes hitbér, amit a Mtj már nem ismer. 162. szakasza szerint "A férfi, vagy tekintettel a férire, harmadik személy a házasság megszűnésének idejére a feleségnek vagyoni jutalmat rendelhet. Ennek a hitbérnek, amit szerződéses hitbérnek nevezünk, mert szerződésben kötelezi magát az illető kifizetésére, megelőzőjét megtaláljuk a népi szokásokban is, azonban más körülmények és formák közt.

A hitbér ígérés nem szokás első

házasság alkalmával, csak idősebb korban,
ha özvegyen maradt a férfi és asszonyt vesz
maga mellé. E második házasság alkalmával ki
szoktak kötni egy bizonyos összeget, amit
az asszony, amennyiben a férfit hűségesen
eltartja, mos, vasal, főz rá, a házasság
megszűnte esetére a férfitől követelhet.
A nő a hitbérét bírói gyakorlattal megegye-
zőleg /C.4547/1913./ csak a házasság után
követelheti. A hitbér elvesztése tekinteté-
ben itt is ugyanazok a szabályok, mint amit
a Mtj. 163.§-a előir.

Befejezés.

A népi szokásjog és a tételes jog házassági vagyoni joga közötti elvi különbségek megvilágításához jogtörténeti visszapillantás szükséges.

Az 1848 előtti házassági vagyoni jog főjellemvonása a jogegyenlőtlenség, a nemesek és a jobbágyság jogának dualizmusa. Míg a nemesek joga a különvagyoni rendszeren épül fel, a jobbágyság joga a közszerzeményi rendszert követi. Míg nemeseknél a különvagyoni függetlensége szilárdul meg addig a jobbágyság szokásjogában kialakul a közszerzeményi közösség dologi egysége.

Az országbirói értekezlet utáni jogfejlődés individualisztikus liberalizmusa, a különvagyoni és közszerzeményi vagyoni szembeállításával és az utóbbiban rejlő

vagyonközösségi gondolat fokozatos gyengítésével a különvagyonot előtérbe helyezte. Tárgyította a közszerzeménytől mentes honorationi osztály körét, erősítette a férfi főszerzőségét és halványította a közszerzeményi közösség dologi jellegét /Jancsó/ A közszerzemény felett a szerző háza társ oly szabadon rendelkezik, mintha szabad vagyonáról volna szó. Középosztályunk és felső rétegeink igényeinek meg is felelt ez a rendszer, de a közszerzeményben élő néposztályok jogérzülete és jogvilága a közszerzeménnyel annyira összeforrt, hogy a Kuria is kénytelen volt ezt elismerni. 1928-ig a kuria jogfejlesztő gyakorlata ezt a képet mutatja.

A Mtj. a nemesi és nemnemesi jog közötti különbséget el akarja tüntetni, de szintén az eddigi uton haladva, a közszer-

zemény rovására. Nem teszi az egyik jogot sem általános érvényűvé. Nem emeli fel a nemesi joghoz, a nemnemesi osztályt azza, hogy a különvagyon rendszere mellett a teljes szerződési szabadságot biztosította volna, a közösségi rendszert sem követi a különvagyon felé való konrekcióra irányuló szerződési szabadságmeghagyásával, hanem a két rendszert egybeolvásztva olyan egyenlőséget ad, amely egyik felet sem elégíti ki. Megtartotta a kuriai jogalkotás individualista jellegét, a különvagyon favorizálásával és a közszerzemény teljes elhalványításával. A házasság közösségi szellemét figyelmen kívül hagyva erőszakkal elszakít egy kapcsolatot, amely a közösséget a felek közötti síkon is létesítette. Szociológiai és etikai szempontból helytelen eza rendszer, mert a vagyoni közösség megszüntetésével

a házastársakban elhalványítja az összetartozás szükségességének tudatát, a családi közösség szükséges voltát és individuális szellemű társadalom kialakulásához vezet.

A népi szokásjog fentiekkel ellentétben megőrizte a család vagyoni szikonzó hivatásának ősi jellegét, vagyoni egységét létesít, a vagyonfeletti rendelkezésnek egy kézben a családfő kezébe való letétele által.

Forrásmunkák

1. Kalotaszeg falvainak egységesített házassági vonatkozású jogszokásainak gyűjteménye /dr Bónis György professzor ur vezetésével végzett jogszokásgyűjtés anyagának házassági része saját összeállításban/.
2. Tagányi Károly: A népi joghagyományok gyűjtéséről.
3. Westermarck: Az emberi házasság története.
4. Robszner-Ervin: Régi magyar házasságjog.
5. Simon Sigmund: A régi magyar házasság általános jellemzése Kálmán király házassági törvényéig.
6. Meszlényi Artur: Házassági jog és bírói gyakorlat.
7. Házassági törvény /1894.XXXI.tc/
8. A Magyar magánjogi törvény javaslata.
9. Almási Antal: Az eljegyzésről.
10. Almási Antal: Házassági jogi tanulmányok. Az eljegyzés.

11. Szladits Károly: A házasságkötés jogsza-
bályai.
12. Illyés József: Magyar házassági vagyon-
jog az Árpádok korában.
13. Jékey Dániel: Házassági vagyonjog.
14. Kolosváry Bálint: Házassági vagyonjog.
15. Kolosvári Bálint: A szerzeményi közösség,
a házassági vagyonjogok rendszerében. Ta-
nulmány az összehasonlító magánjog köré-
ből.
16. Kolosvári Bálint: A házassági vagyonjog
rendszere a polgári törvénykönyv javas-
latában.
17. Boda János: Magyar házassági vagyonjog
különös tekintettel a különvagyon és a
közszerzemény jogintézményére.
18. Boda János: Házassági vagyonjog.
19. Meszlény Artur: Házassági vagyonjog.
20. Jancsó György: A felmenő rokonoktól
s ármazó kiházásítási tárgyak jogi ter-
mészete.

21. Zsögöd Benő: Női szabadvagyon.
22. Zsögöd Benő: Törvényes hitbér, írott
hitbér. Magánjogi tanulmányok.
23. Zsögöd Benő: Hitbér. Magánjogi tanulm.